

Yhdeksänkymmmentävuotiaat

"Kun kaikki oli saatu paikoilleen, alkaa luku Aakkosten neuvoja viittaa osoitepuikoillaan A:ta sanoen samalla A, jolloin siihen myös yhtyy kaikki hänen neuvottavat. Tavuun opettaja osoittaa faulukolla sanaa 'isä' ja aloittaa sen ajan tavi(a)n mukaan: 'i sano i,sä-isä'..."

Tuttua, totisesti. Minun lapsuudessaan hoettiin meillä vähän samaan tyyliin: I sano i,so I. J sano j, Jaakoppi..." Ja minä luulin, että se tuli siitä, että ison veljen tovereista yksi oli pitkähuiskaa Jaakoppi... Mutta seuraava polvi, joka on käynyt vähän muuta kuin kansakoulun, sanoi yhteen ääneen, ettei se niin ollut, vaan — ja sitten sieltä tuli kuorossa: "J juppa jaa, k keppi kii, juppa ii pii, Jaakoppi."

Niinpä niin, aakkosista alettiin. Ensimmäinen lainaus oli vanhan opettajattaren Henriette Hasenellin muistelmasta, ja kirjoituksen otsikokin alkaa sanoilla "Vanhan opettajattaren muistelmia." "Aakkosista alettiin" taas laitettiin otsikoksi ja nimeksi kirjaan, joka 1949 julkaistiin Oulun kansakoulujen 75 vuotismuistoksi.

Pohjan Tornion kansakoululaitos juhli äskettäin 90. vuotiansa, ja samat mahdollisuudet olisi ollut ja olisi Oulunkin kansakoululaitoksella, mutta onko juhliä tulossa, sitä en tiedä. Tämä tasaluku antaa kuitenkin aiheen palata viime vuosisadalle, ja siksi minä tuota Henrietteäkin siteerasin. Sitaatti vie minut oitis Oulun vanhimpaan kansakouluun, nimenomaan koulutaloon, mutta saman tien hyvän matkaa kansakoulun aloittamisvuoden tuolle puolelle, Hasenellin opettaja kun oli opettajana Oulussa 1853—72, jolloin ei vielä ollut mitään kansakoulua. Koulun nimi oli "pienien lasten koulu", ja se toimi, kuten vanhat tietävät, nykyisen Kajaanintullin koulun vanhalla puolella, entisessä köyhäin- eli vaivaistalossa, josta toiset muistelijat, kuten Hanell, käyttävät nimitystä "vattihiusin" koulu, toiset taas, kuten esimerkiksi koulun entinen oppilas ja vanhan Oulun muistaja Anna Forsberg, "Fattihiusin" koulu.

Minulle ei ole suotu kunniaa lukeutua "Fattihiusin" koulun oppilaisiin, mutta ilokseni olen saanut paikata ansioluetteloni jälkikasvun myötävaikutuksella, siellä opiskelee paraikaa järjestyksessä viides lapsistani. Niinpä minua onkin lähinnä kiinnostanut nimenomaan vanha talo, jossa aakkosia on opetettu sekä osoitepuikkoa käyttäen, "piispantikkua", olin vähällä sanoa, kun tuo Pakkalan mainio tarina aina tällaisissa yhteyksissä palautuu mieleen, että nykyaikaisemminkin menetelmin.

Kajaanintullin vanhan talon vaiheista on hajatieta siellä ja täällä. Niitä on aivan äskettäin yritetty kerätäkin, mutta ilmeisesti ei vielä ole onnistuttu ratkaisemaan talon historiaa. Hasenellin mukaan ("Oulun koulujen 300 vuoden muistoksi") talo sijaitseva määllä Kajaaninkadun ja Koulukadun (ent. Köyhäinhuoneenkatu) kumauksessa alunalkaen olisi rakennettu vaivaishuoneeksi. Toisaalta saatujen tietojen mukaan tämä olosuhteisiin katsoen suurikokoinen ja ajan vaatimusten mukaan uusklassilliseen tyyliin suunniteltu rakennus valmistui 1829. Vv. 1845—6 Oulun vaivaishoito järjestettiin eri kannalle kuin aikaisemmin. Näin Hasenellin mukaan. Vanha opettajatar kertoo edelleen, että taloa kohta tarvittiin muihin tarkoituksiin, sillä Oulussakin alkoivat tuntua kansallisen herätyksen ensi tuulahdukset. Triviaalikoulun, siinä vaiheessa jo virallisesti ylä-alkeskoulu, kieli oli ruotsi, joten supisuomenkielisen enemmistön mahdollisuudet edelleen olivat vähäiset. Yksityisissä kouluissa oli kyllä opetettu suomea, ja tiedämme, että suomenkielisenä aina 1830—40-luvuille säilyneen Oulun vanhassa triviaalikoulussa vielä ainakin 1930-luvulla puhuttiin paljonkin suomea (Topelius). Kansanlapsille sensijaan ei ollut olemassa kouluja vielä 1840-luvullakaan. Lahjavaroin aloitettiin "Fattihiusissa" eli Kajaanintullin vanhalla puolella pientenlastenkoulu 1849, ensimmäisenä opettajattarena oli neiti Elisabet Kylmänen. Tiedot vahvistaa mustereidenkoulujen ja muiden pientenlastenkoulujen historiaa perusteellisesti tutkinut Jenny Paulaharju (Jouko IV). Hän kertoo edelleen, että "Fattihiusiin" sijoitettiin 1850-luvulla myös mamsellein koulu, jonka perustivat Caloniuksen mamsellit, neljä naanmittarin tyttäriä, mamsellia niinkuin siihen aikaan säätyläisten tyttäriä puhuteltiin.

Jaakko Tervo, "Fattihiusin" kansakoulun vahtimestarin poika (isän nimi Nyström), kertoo muistellessaan lapsuusvuosiensa nykyisen Kajaanintullin koulun pihassa (Oulun kansakoulun 50 vuotismuistojulkaisu), että "Fattihiusi" alunalkaen olisi rakennettu ruotuväen kasarmiksi. En ole ehtinyt paljoakaan tutkiskella Oulun "sotalaitoksen" historiaa, ja sitä koskevat lehtikirjoituksetkin olen valittavasti vain osittain tallettanut, mutta tarinalta tuo Tervon väite tuntuu, kumma kyllä, sillä Tervo, sittemmin sanomalehtimies ja myös kirjailija, mahtoi tietää yhtä ja toista Oulun asioista. Eikö Suomen sotaväki kuitenkin lakkautettu 1809? Vaivaishuone, josta nyt puhumme, rakennet-

tiin 1829. Olisiko nyt sitten mahdollista, että Tervon sanoihin kätkeytyisi vanha perimätieto: rakennus olisikin säästynyt 1822-vuoden tulipalosta ja vain vuorattu uusasialliseen tyyliin palon jälkeen...! Seuraavan ruotuväen Oulu nimittäin sai vasta Krimin sodan jälkeen (1855?), kun oli pahan kerran ehditty säikähtää englantilaisten maihinnousuja, Ouluun esimerkiksi kesän alussa 1854. Siihen aikaan "Fattihiusi" kuitenkin toimi sekä pientenlastenkouluna että mamselleinkouluna.

Pientenlastenkoulu lopetti toimintansa 30. 12. 1873. Ouluun oli päätetty perustaa kaksi kansakoulua. Ne aloittivat molemmat syksyllä 1874. Toinen sijoitettiin tässä niin monta kertaa mainittuun entiseen vaivaistaloon — koulutaloon, toinen Heinäpäähän, vanhaan hollipirttiin (hällplats, majatalo, kievari). Jaakko Tervo tästäkin kertoo. N.k. Mameesin kartanosta, joka käsitti koko nykyisen Heinätorin koulun korttelin, saatiin hollipirttiä

korjaillemalla kaksi luokkahuonetta, joissa koulu saattoi aloittaa. Molemmat ensimmäiset kansakoulutalot, Kajaanintullin niinkuin Heinätorin koulut, oli tarkoitettu väliaikaisiksi. Molemmille tonteille ryhdyttiin myös suunnittelemaan uusia rakennuksia. Heinäpäähä saatiin arkkitehti Vestlingin piirtämä uusi uljas tornitalo osittain käyttöön 1876-vuoden alussa, kokonaisuudessaan syksyllä 1876. Kajaanintullissa sensijaan "möhliittiin". Tervo kertoo, että vanhaa taloa jo 1873 päätettiin suurentaa rakentamalla lisärakennus. Paikalle vedettiin hirsiä ja kiviä, joita sitten käytettiin uudisrakennukseen — neljännesvuosisata myöhemmin. Niinpä aikanaan harmaaparrat muistelivat jo poikasina nähneensä nuo rakennustarvikkeet Kajaanintullin koulun pottumaan ja kadun, Köyhäinhuoneenkadun, välissä, siis nykyisen "uuden" koulurakennuksen paikalla. Vuosisadallopun romanttista rakennustyyliä edustava koulutalo valmistui vasta 1897. Sitä ennen oli Oulu jo saanut kolmannen kansakoulunsa: Kirkkotorin kansakoulu 1893. Sitä puhuteltiin yleisesti raatihuoneen kouluksi, sillä rakennus oli aikaisem-

min palvelut kaupungin raatihuoneena. 1870-luvun alussa tämä vanha puutalo, Pateniemestä peräisin, kuten kerrotaan, maajoitti ala-alkeskoulun, jossa Teuvo Pakkala nautti opin alkeita. Ala-alkeskoulua seurasi Oulun realkoulu (?). Kun tulipalo syksyllä 1882 oli hävittänyt monta korttelia kaupungin keskustasta, mm. nyk. Kaupungintalon, Poliisilaitoksen-Byströmin, tuomiokapitulun jne. korttelit, "korotettiin" vanha koulutalo raatihuoneeksi.

Jo 1889 olivat myös Tuiran torpparit pyytäneet kaupunginvaltuustolta koulun perustamista...

Miehen ikä joskaan ei ihan joka miehen on siis kulunut siitä hetkestä, jolloin Oulun kansakoulut aloittivat. Siihen mahtuu paljon. Minäkin ehdin tässä vain hieman vanhimman koulutalon lähintä historiaa ja hiukan koulun ja koululaitoksen alkuhistoriaa Kysyn vain lopuksi, onko nyt varmasti kaikki elossa-olevat vanhimmat kansakoululaiset haastateltu? Oulu-seura o-hoi! Kysyn myös, voisiko joku Oulu-lehdelle kertoa raatihuoneesta ja hollipirtistä.

P a n u

'Fattihiusin' koulun nykyisiä oppilaita.